

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ศึกษาวิเคราะห์บทบาทหรือหน้าที่ของครูอาจารย์ตามแนวพุทธศาสนาในสังคมไทยนี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาเชิงวิเคราะห์บทบาทหรือหน้าที่ของครูอาจารย์ตามแนวพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาแนวทางในการปลูกฝังจริยธรรมให้แก่ศิษย์ตามแนวพุทธศาสนา
3. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยข้อมูลในรูปแบบของการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยการศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา อนุฎีกา ตำราวิชาการทางพระพุทธศาสนาต่าง ๆ และบททวนวรรณกรรม สิ่งตีพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ แล้ว จึงนำผลการศึกษาที่ค้นคว้าได้มาวิเคราะห์ตีความและใช้เป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนาต่อไป

สรุป อภิปรายผล

จากการศึกษาพระพุทธศาสนา พบว่า บทบาทหรือหน้าที่นั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะจะทำให้เกิดความตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างสังคม ทำให้มนุษย์และสังคมดำรงอยู่ด้วยกันอย่างสมดุล นั่นคือต้องเรียนรู้ทั้งบทบาทหรือหน้าที่เกี่ยวกับตัวมนุษย์ เกี่ยวกับสังคม เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับคุณค่าของชีวิต ด้านหน้าที่อันเป็นระบบพัฒนามนุษย์ เช่น หลักไตรสิกขา ด้านหน้าที่อันมีค่าทางจริยะ ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด ในพุทธศาสนา โดยพิจารณาได้จากกรรม เหตุผลของการกระทำ ด้านหน้าที่อันเป็นสรวัดละ หรือหน้าที่ที่ทำให้มนุษย์รู้ถึงคุณค่าแห่งชีวิต และเป็นหลักปฏิบัติที่จะทำให้ชีวิตมีคุณภาพ ได้แก่ ทิฐฐัมมิกัตถประโยชน์ เป็นประโยชน์ที่มุ่งหวังในชีวิต เพื่อตอบสนองการดำรงชีพ เช่น ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือทรัพย์สินต่าง ๆ เป็นต้น สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์อันสร้างคุณค่าให้แก่ชีวิต เป็นประโยชน์ด้านนามธรรม ได้แก่ ความเจริญงอกงามแห่งชีวิต เป็นเรื่องของจิตใจที่ลึกซึ้งลงไป ประโยชน์สุขดังกล่าวนี้อาศัยคุณประโยชน์จากทิฐฐัมมิกัตถะ ที่ทำให้จิตใจเกิดพัฒนาการ เป็นความสุขที่อาศัยความดีงามและคุณธรรมที่ตนเองกระทำ ทำให้เป็นผู้รับผิดชอบต่อตนเองมองเห็นคุณค่าของตนเอง และเป็นผู้ประกอบด้วยเหตุผลในพฤติกรรมของตนที่พึงกระทำต่อสังคม อันจะสร้างปัทฏฐานแห่งชีวิตในอนาคต และปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อันเป็นสาระแท้จริงของชีวิต ซึ่ง

ถือว่าเป็นจุดหมายอันสูงสุดของชีวิต เป็นพัฒนาการที่นำไปสู่ความรู้จริงตามสภาวะของสรรพสิ่ง มีจิตใจอันเป็นอิสระ ปราศจากสิ่งเศร้าหมองทั้งมวล เป็นจุดหมายในระดับปรมาตม์ เรียกว่าวิมุตติ มนุษย์คือผู้มีจิตใจสูง มีใจประเสริฐ มีใจสูง สามารถจะพัฒนาระดับของชีวิตให้เจริญมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่โดยปกติ หรือเป็นผู้มีศักยภาพที่จะพัฒนาให้ชีวิตดีขึ้นได้ อัปมาทธรรมเป็นคุณธรรมสำคัญที่จะทำให้บรรลุประโยชน์ ทั้งส่วนที่เป็นทิฏฐุชัมมิกัตถะ และส่วนที่เป็นสัมปรายิกัตถะ สาระสำคัญความไม่ประมาท หมายเอาความไม่ประมาทในกุศลธรรมและคุณความดีต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้การดำเนินชีวิตประกอบด้วยความระมัดระวัง สุขุมรอบคอบ รวมทั้งการละเว้นประพฤติกิริยาที่มิชอบเป็นรากเหง้าด้วยหน้าที่ที่กระทำแล้วเป็นสารัตถะ เป็นการกระทำที่มีความสัมพันธ์กันระหว่างสังคัม ทำให้การดำเนินชีวิตระหว่างบุคคลกับสังคัมมีคุณประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ หน้าที่ของตนเองก็สมบูรณ์ หน้าที่ทางสังคัมก็มีความสมบูรณ์เช่นเดียวกัน

จากการศึกษาบทบาทหรือหน้าที่ของครูในพระพุทธศาสนา พบว่า ด้านคุณลักษณะเฉพาะของครูจะมี 3 ประการ คือ เป็นครู เป็นหมอ และเป็นมิตร ด้านคุณสมบัติของครูจะต้องประกอบด้วยความเป็นกัลยาณมิตรธรรม 7 ประการ ตั้งตนให้อยู่บนหลักธรรมของผู้แสดงธรรมหรือผู้สอนที่เรียกว่า ธรรมเทศกธรรม 5 ประการ องค์แห่งการสอนที่ดีซึ่งสามารถสรุปได้ว่าผู้ที่เป็นครูจะต้องทำการสอนให้แจ่มแจ้ง ชูใจ แกล้วกล้า และร่าเริง รวมถึงหลักตรวจสอบตนเองด้วย ลักษณะการสอนของครู 3 ประการ ด้านหลักคำสอนว่าด้วยครูและบทบาทหรือหน้าที่ของครู ประกอบด้วย อริยวัฑฒิ อธิธัมมา 4 และนาถกรณธรรม ด้านหลักคำสอนว่าด้วยศิษย์และบทบาทหรือหน้าที่ของศิษย์ ประกอบด้วย อธิธัมมา 4 บทบาทของการศึกษา ปัจฉัยแห่งสัมมาทิฏฐิ 2 วุฒิธรรม หลักการสร้าง ความเจริญอกงามแห่งปัญญา และองค์คุณพหุสูต

อิทธิพลของพระพุทธศาสนาที่มีต่อการปฏิบัติบทบาทหรือหน้าที่ของครูและศิษย์ ประกอบด้วย โอวาทปาฏิโมกข์ 3 ทุจริต 3 สุจริต 3 สัมปยุตธรรม 7 คุณสมบัติของกัลยาณมิตร กาลามสูตร 10 ธรรมที่ว่าด้วยประโยชน์แห่งการศึกษา 3 ระดับ ดอกบัว 4 เหล่า นวังกัตตสุตตันต์ สำหรับแนวทางปฏิบัติของครูเพื่อสั่งสมคุณความดี และเป็นการสร้างเสริมบุคลิกภาพของครูให้เป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับเด็ก เพื่อให้สมดังเป็นแม่พิมพ์ของชาติซึ่งมีหลักแห่งคุณธรรมที่สำคัญ ประกอบด้วยขรรวาสธรรม 4 หรือหลักการครองชีวิตของคฤหัสถ์ พรหมวิหาร 4 หรือ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หลักธรรมเป็นเครื่องคุ้มครองโลก 2 คือธรรมที่ช่วยให้โลกมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่สับสนวุ่นวาย หลักสัมปชัญญะ 4 หลักโลกธรรม 8 หรือธรรมที่ครอบงำสัตว์โลกอยู่ และสัตว์โลกยอมเป็นไปตามธรรม หลักอคติหรือฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติกิริยาที่ผิด ความไม่เที่ยงธรรมหรือความลำเอียง 4 หลักปฏิสัมภิทาหรือปัญญาแตกฉาน 4 หลักสังคหัตถุ คือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี หรือหลักการสงเคราะห์ 4 ขณะเดียวกัน ผู้เรียนควรมีความพร้อมด้วยคุณธรรมประกอบด้วยหลักบทบาของการศึกษา หลักการสร้าง ความ

เจริญอกงามแห่งปัญญา 4 หลักแห่งพหูสูต หลักเคารพผู้จุดประทีปแห่งปัญญา หลักอิทธิบาท 4 และหลักพละ 5 หรือธรรมอันเป็นกำลัง

ด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่ศิษย์ ประกอบด้วย วิธีการปลูกฝังจริยธรรม คือ การยึดหลักปฏิบัติตามหลักธรรมที่ทำให้เป็นคนดี ซึ่งเรียกว่า สัทธรรม ซึ่งเป็นแบบปฏิบัติในการปลูกฝังจริยธรรม ประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ คือต้องมีทั้งในส่วนที่เป็นปริยัติ ปฏิบัติและปฏิเวธ การปลูกฝังควรเริ่มต้น ตั้งแต่ปฐมวัยตั้งแต่แรกเกิดเป็นต้นไป

ด้านการศึกษากับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม จะต้องพัฒนาให้ครบพร้อมกัน 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา เพราะทั้ง 3 ด้านเป็นการดำเนินชีวิตที่มีความสัมพันธ์อิงอาศัย เป็นปัจจัยส่งผลต่อกันและต้องพัฒนาไปด้วยกัน

ด้านองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สิ่งที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนประกอบด้วยสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันสื่อสารมวลชน

บทบาทของครูในการปลูกฝังจริยธรรม คือ การวางตัวเป็นกลางในการอภิปรายปัญหาจริยธรรม และเสนอเกณฑ์ทางจริยธรรมบนรากฐานของความจริง ขณะเดียวกันสิ่งแรกที่ครูอาจารย์ต้องทำคือการสร้างศรัทธาให้เกิดกับผู้เรียนให้ได้เสียก่อนเป็นอันดับแรก

การประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อแก้ปัญหาการศึกษาตามแนวพุทธศาสนาในบทที่ 4 สรุปได้ใน 2 ประเด็นหลัก คือ

ความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่ครูในทิส 6 กับหัวข้อธรรมอื่น ๆ ที่เป็นคุณสมบัติของครู ประกอบด้วยความสัมพันธ์ใน 5 ด้าน ดังนี้ (1) หน้าที่แนะนำดี ฝึกอบรมศิษย์ให้เป็นคนดี ประกอบด้วยหลักธรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ หลักปฏิสันถาร 2 หลักงดเว้นจากอกุศลมูล 3 หลักกุศลมูล 3 หลักโกศล 3 และหลักสาราณียธรรม 6 (2) สอนให้เข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง ประกอบด้วยหลักธรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ หลักธรรมอันทำให้งาม 2 หลักราชสังคหวัตถุ 4 หลักการสอน 4 หลักองค์แห่งธรรมกถึก 5 และหลักอริยทรัพย์ 7 (3) สอนหรือบอกวิชาให้ทั้งหมดโดยไม่ปิดบัง ประกอบด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ หลักธรรมคุ้มครองโลก 2 หลักธรรมมีอุปการะมาก 2 หลักงดเว้นจากอกุศลวิตก 3 หลักกุศลวิตก 3 หลักทุจจริต 3 หลักสุจจริต 3 และหลักกอดติ 4 (4) ส่งเสริมยกย่องคุณความดีของศิษย์ให้ปรากฏในสังคม ประกอบด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ หลักอชิปไตย 3 หลักพรหมวิหาร 4 และหลักอปริหานิยธรรม 7 และ (5) คอยช่วยคุ้มครองป้องกันภัยในสถานที่ต่าง ๆ ประกอบด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ หลักสังคหวัตถุ 4 หลักวุฒิธรรม 4 หลักการงดเว้นจากอบายมุข 6 หลักแห่งศีล 5 หลักราชธรรม 10 หลักจักรวรรดิธรรม 12 และหลักอริยสัง 4

ความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่ศิษย์ในทิส 6 กับหัวข้อธรรมอื่น ๆ ที่เป็นคุณสมบัติของศิษย์ ประกอบด้วยความสัมพันธ์ใน 5 ด้าน ดังนี้ (1) ด้วยการลุกขึ้นต้อนรับ ประกอบด้วยหลักธรรมต่างๆ

ที่สำคัญ ได้แก่ หลักธรรมมีอุปการะมาก 2 หลักสุจริต 3 หลักอริยฐานธรรม 4 และอปริหานิยธรรม 7 (2) การเข้าไปคอยฟังคำแนะนำสั่งสอน ซักถามข้อสงสัย ประกอบด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ หลักธรรมที่เป็นเครื่องหมายของคนดี 2 หลักบวชา 2 หลักธรรมที่ทำให้งาม 2 และหลักสังคหวัตถุ 4 (3) การใฝ่ใจในการเรียน ประกอบด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ หลักอิทธิบาท 4 หลักวุฒิธรรม 4 หลักกุศลวิตก 3 หลักเวทัสัชกรณธรรม และหลักสาราณิยธรรม 6 (4) การคอยรับใช้ บำรุงอุปถัมภ์ ประกอบด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ หลักปฏิสันถาร 2 หลักกรรม 3 หลักอาณิสยสังแห่งการฟัง 5 หลักมรรคมีองค์ 8 และหลักฆราวาสธรรม 4 (5) ด้วยการเรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ ประกอบด้วยหลักธรรมต่างๆ ที่สำคัญ ได้แก่ หลักสุจริต 3 หลักสุจริต 3 หลักปธาน 4 หลักการวะ 6 หลักโลกธรรม 8 และหลักอุปกิเลส 16

จากการศึกษาดังกล่าวพบว่า หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนานั้นมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมตลอดจนการปฏิบัติหน้าที่ของครูกับศิษย์เป็นอย่างมาก เพราะการปฏิบัติหน้าที่ของครูต้องอาศัยพื้นฐานทางด้านจิตใจที่ได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งเป็นตัวรากฐานของศาสนาอย่างแท้จริง ดังนั้น วิชาญาณของความเป็นครูจึงเป็นเรื่องสำคัญเป็นอย่างมาก

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือในปัจจุบันนี้วิชาชีพครูไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ผู้ที่มีอาชีพเป็นครูหรือสำเร็จการศึกษาด้านวิชาชีพครูจากสถาบันต่างๆ มักรู้สึกไม่ค่อยมีความภาคภูมิใจในวิชาชีพของตนเองเมื่อเปรียบเทียบกับวิชาชีพอื่น ๆ เช่น วิชาชีพด้านวิศวกรรม สถาปนิก แพทย์ หรือนักธุรกิจ เป็นต้น ผู้เรียนที่มีสติปัญญาดี หรือมีความเป็นเลิศทางวิชาการ จึงไม่สนใจที่จะศึกษาต่อในสาขาวิชาชีพครู ทำให้สถาบันครูต้องขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถไปอย่างน่าเสียดาย ดังนั้น ภาครัฐบาล สถาบัน หรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง ควรจะได้หามาตรการส่งเสริมให้ผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ได้หันมาสนใจในวิชาชีพครูให้มากขึ้น เช่น ส่งเสริมมาตรฐานการครองชีพและสวัสดิการให้สูงขึ้น ยกย่องความรู้ความสามารถ ให้เกียรติยกย่องจนเป็นที่ปรากฏในสังคม เป็นต้น

การศึกษาแต่เดิมนั้นเน้นให้การศึกษาโดยธรรมชาติ เพื่อให้สืบต่ออาชีพครอบครัวชุมชน วัฒนธรรมและธรรมชาติสิ่งแวดล้อม แต่การศึกษาแผนใหม่ได้แยกเด็กออกจากระบบชีวิตและธรรมชาติมาอยู่ในห้องเรียนเพื่อเรียนหนังสือ ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาในแผนปัจจุบันได้ผลิตคนออกมามากมาย เป็นเหตุให้มีคนว่างงานทำงานไม่ได้ผลมีแต่ความขัดแย้งไร้ความสุข และขาดปัญญาที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม หากติดตามทิศทางการศึกษาของประเทศไทยทุกวันนี้ มีผู้อภิปรายกันอย่างกว้างขวางว่า ยังไม่สัมพันธ์สอดคล้องกับชีวิตประจำวันเท่าที่ควร อีกทั้งกิจกรรมหลายอย่างที่จัดขึ้นในวงการศึกษานั้น มุ่งไปในด้านทฤษฎี ทำให้เยาวชนฟุ้งเฟ้อมากขึ้น นอกจากนั้น ปัญหาที่สำคัญที่สุดก็คือ การเมืองเข้าไปแทรกแซงอยู่ในสถาบันการศึกษาทั้งกับครูอาจารย์และผู้เรียนพากันเล่นการเมืองมากกว่าการเรียนการสอน

ปัจจุบันนี้การจัดการศึกษาภายใต้กระบวนการคิดแบบแยกส่วนของรัฐบาล ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์และตกเป็นจำเลยจากวิกฤตการณ์ทางสังคมมากมาย อันสะท้อนถึงความล้มเหลวของการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์ คือ ปัญหาศีลธรรมเสื่อมถอย ยาเสพติด การขาดจิตสำนึกทางสังคม เป็นต้น ซึ่งสังคมร่วมกันสรุปว่า เกิดจากความล้มเหลวของระบบการศึกษาในกระบวนการคิดแบบแยกส่วน จึงนำมาสู่การปฏิรูปการศึกษาที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ด้วยเป้าหมายเพื่อสร้างการเรียนรู้แบบองค์รวมที่จะทำให้ผู้เรียนเก่ง ดี มีความสุข

การให้การศึกษาแก่ผู้เรียนในปัจจุบันนั้น เป็นงานพัฒนาคน เป็นงานสร้างคน ซึ่งว่าที่จริงก็เป็นเรื่องของการฝึกฝนและอบรมในพระพุทธศาสนาเรียกว่า สิกขา แต่ปัญหาเกี่ยวกับการศึกษาเป็นปัญหาที่เกี่ยวกับสังคมส่วนรวม คือมีลักษณะเป็นอัมพาตปัจเจกชน มีหลากหลายความเห็น แต่ถ้าหากยึดหลักศีล สมาธิ และปัญญาเป็นระบบพัฒนาบุคคลในสังคมแล้วก็คงจะไม่มี การปฏิรูปการศึกษาเหมือนปัจจุบันนี้ เพราะพระพุทธองค์ทรงมุ่งเน้นความสำคัญไปที่ตัวบุคคลเป็นอันดับแรก เมื่อบุคคลสามารถจะพัฒนาตนเองได้อย่างถูกต้อง ผลอันเป็นประโยชน์จะขยายออกไปสู่สังคมด้วย กล่าวคือเป็นการพัฒนาคุณภาพของจิตใจ เพราะ “จิตใจที่ได้พัฒนาแล้ว ย่อมนำสุขมาให้” เพราะจิตใจคือศูนย์กลางของพฤติกรรมทั้งหมด พระพุทธองค์ได้แสดงหลักการพัฒนาอันเป็นระบบที่ทำให้บรรลุประสงค์แบบบูรณาการ ซึ่งเป็นการพัฒนาทำให้เกิดดุลยภาพ อันประกอบด้วยข้อปฏิบัติ ไตรสิกขา เป็นข้อปฏิบัติในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ ไม่เฉพาะการปฏิบัติบุคคลเท่านั้น แต่มีผลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมด้วย ฉะนั้น สิ่งที่มีมนุษย์จะประพฤติปฏิบัติเป็นหน้าที่ จึงเป็นระบบพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ ดังพุทธพจน์ว่า “เธอจงศึกษาในสิกขา คือ อริศีลสิกขา อริจิตตสิกขา อริปัญญา... เมื่อเธอศึกษาทั้งอริศีลสิกขา ศึกษาอริจิตตสิกขา ศึกษาอริปัญญา รู้จักละราคะ โทสะ โมหะได้ เพราะละราคะ โทสะ โมหะ ได้ สิ่งใดเป็นอกุศล เธอจักไม่กระทำสิ่งนั้น สิ่งใดเป็นบาปเธอจักไม่เสพสิ่งนั้น (อจ. ดิก. 20/5-24/220) องค์ประกอบในการศึกษาทั้ง 3 ด้านนี้ มีความสัมพันธ์อาศัยกันและกันส่งผลต่อกัน กล่าวคือ เป็นกระบวนการพัฒนาต่อกัน เนื่องจากเป็นปัจจัยทำให้เกิดการปฏิบัติตามหลักการศึกษานในหลักไตรสิกขา คือ

1. การศึกษาศีลสิกขา คือ ใช้พัฒนาการในด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมที่เคยชินเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ให้เป็นพฤติกรรมที่มีวินัย เพราะวินัยเป็นตัวการจัดเตรียมชีวิตให้อยู่ในภาวะที่เอื้อต่อการพัฒนา กล่าวคือ การจัดระเบียบการเป็นอยู่ การดำเนินชีวิต และการอยู่ร่วมกันในสังคม ฉะนั้น สาระของศีล คือ การดำรงตนอยู่ด้วยดี มีวิถีชีวิตที่เกื้อกูลกัน ในสภาพแวดล้อมที่ตนมีส่วนร่วมช่วยสร้างสรรค์รักษาให้เอื้อแก่การมีชีวิตที่ดีงามร่วมกัน ซึ่งจะ เป็นพื้นฐานสำหรับการพัฒนาคุณภาพของจิตและปัญญาต่อไป

2. การศึกษาสมาธิสิกขา ใช้พัฒนาการในด้านจิตใจ เป็นการพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต

ในด้านที่เกี่ยวกับคุณภาพของจิต ให้มีความเข้มแข็ง มีสติรับผิชอบ ในด้านที่เกี่ยวกับสุขภาพของจิต ให้มีปีติปราโมทย์ความบริสุทธิ์แห่งจิตใจ ในมหาปริณิพพานสูตรกล่าวไว้ว่า “สมาธิอันศีลอบรมแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก ปัญญาอันสมาธิอบรมแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นโดยชอบจากอาสวะ คือ กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ (ที. ม. 10/77/75) จากเนื้อความดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นว่า สมาธินอกจากจะเป็นกระบวนการพัฒนาระดับของจิตใจแล้ว ยังเป็นการเตรียมจิตให้พร้อมที่จะใช้ปัญญาอย่างได้ผล สารของสมาธิ คือ การพัฒนาคุณภาพของจิตใจ เป็นการปรับปรุงจิตใจให้มีคุณภาพและมีสมรรถภาพสูง ซึ่งจะเอื้อต่อการมีชีวิตที่ดีงามและพร้อมที่ใช้งานทางปัญญาได้อย่างถูกต้องต่อไป

3. การศึกษาปัญญาศึกษา ใช้ในการพัฒนาการด้านความรู้จริงและความรู้ประจักษ์เป็นการปรับเปลี่ยนกระบวนการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งประกอบด้วยเหตุผล การไตร่ตรอง วินิจฉัย และการตรวจสอบ โดยเฉพาะการให้ความรู้ตรงตามความเป็นจริง ดังนั้น สารของปัญญา ก็คือ การพิจารณาและมองดูรู้เท่าสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หรือรู้เท่าทันถึงธรรมชาติของสิ่งทั้งหลาย ทำให้การปฏิบัติต่อโลกและชีวิตดำเนินไปอย่างถูกต้องและเหมาะสมในสังคมปัจจุบัน

การจัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาเป็นหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ตั้งอยู่บนฐานของความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งหรือรู้แจ้ง ในความเป็นไปของธรรมชาติ แล้วจึงกำหนดระเบียบชีวิต คือ ศีล วินัย ให้สอดคล้องกับธรรมชาตินั้น เพื่อมิให้ชีวิต สังคมถูกบีบคั้นจากการฝืนกฎธรรมชาติ โดยนัยนี้ ความดีจึงเกิดขึ้นได้หลายช่องทาง ผ่านการเรียนรู้เกี่ยวกับสุนทรียภาพอันทำให้เกิดฉันทะในความดี หรือผ่านความตระหนักรู้ในความจริงก็ได้ การสอน ความดี ในพระพุทธศาสนาเพื่อให้เป็นรากฐานยึดทางศีลธรรม การศึกษาเพื่อพัฒนาความดีของผู้เรียนให้เป็นอย่างมีความสุข ดังนั้น การเรียนการสอนเรื่องศีลธรรมจึงไม่ใช่คุณค่าลอย ๆ ในความดีความชั่ว แต่ต้องสอนให้เห็นความเชื่อมโยงในปัจจัยอื่น ๆ ด้วย วิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการจึงจะเกิดขึ้น

ในการศึกษานั้น ทุกคนต่างก็หวังจะได้รับผลกำไรและประสบความสำเร็จ คือ การได้รับปริญญา เพื่อเป็นเกียรติแห่งศักดิ์ศรีของตนเอง และเป็นความภาคภูมิใจของพ่อแม่ การที่จะศึกษาให้สำเร็จได้นั้น ผู้เรียนต้องมีใจรักในสาขาที่เรียนด้วย พร้อมทั้งความพยายาม อดทนเอาธุระไม่ทิ้ง การศึกษากลางคัน กล่าวคือเอาจิตใจฝักใฝ่ในเรื่องการศึกษาเสมอ และใช้ปัญญาพิจารณาความบกพร่องของตนเองด้วยว่าตนเองศึกษาวิชาอะไรไม่เข้าใจ ก็พยายามศึกษาวิชานั้นให้มากขึ้นแล้ว ความรู้ก็จักเกิดขึ้นกล่าวโดยสรุปแล้ว ความรู้อาจแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้ คือ

1. ความรู้ในทางโลก เป็นความรู้ที่จะช่วยให้ประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งได้ เป็นที่พึ่งตนเองและครอบครัวได้ และความรู้จะช่วยให้ตนเองอยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่น เช่น ความรู้กฎหมายของบ้านเมือง รู้ความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงทางการปกครอง บ้านเมือง วัฒนธรรมนิยมของสังคม ความรู้ทางโลกนี้ เป็นความรู้ที่พัฒนาร่างกาย ทำให้รู้จักปรับตัวให้

เข้ากับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุได้อย่างถูกต้องและเกิดประโยชน์ เพื่อก้าวให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของ โลกาวិวัฒน์ ตลอดจนรู้จักคิดวินิจฉัยรู้จักใช้ความรู้ที่ศึกษามานำมาใช้แก้ปัญหาชีวิตในด้านต่างๆ ได้

2. ความรู้ในทางธรรม คือ ความรู้ที่จะช่วยให้ตนเองปฏิบัติตนเป็นคนดีมีศีลธรรมปฏิบัติ ในทางที่ชอบที่ควร ไม่ทำตนเป็นคนพาล เบียดเบียนผู้อื่น ความรู้ในทางธรรมนี้ เป็นหลักปฏิบัติ ในทางธรรม เป็นความรู้ที่ยึดหลักศีล ด้วยการควบคุมกายวาจา ไม่ให้มีพฤติกรรมออกมาในทางที่ เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เป็นความรู้ที่เกิดจากการทำสมาธิ ที่ใช้พัฒนาด้านจิตใจ คือ การทำให้ จิตใจมีคุณสมบัติที่ดีงาม พรั่งพร้อมในด้านความดี ความอดทน และความสุข เช่น มีจิตใจเมตตา มี จิตใจเสียสละเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นมิตรที่ดีต่อคนรอบข้าง มีความกรุณาช่วยลดเหลือเมื่อเห็นคนอื่นมี ความทุกข์ มีความกตัญญู และมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ด้วย เป็นความรู้ที่เกิดจากการใช้ปัญญาที่เป็น ประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นเสมอ

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของครูตามแนวพุทธศาสนาในสังคมไทย จนกระทั่งได้รูปแบบ (model) ที่สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางแก้ไขปัญหาการศึกษานั้น ผู้วิจัยมี ข้อเสนอแนะว่า สถาบันหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่มีส่วนร่วมในการรับผิดชอบต่อการแก้ปัญหา การศึกษา เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันสื่อสารมวลชน สถาบันภาครัฐและเอกชน สามารถนำผลการวิจัยนี้ไปศึกษา วิเคราะห์ และประยุกต์ใช้ในแต่ละ สถาบันหรือหน่วยงานต่อไปได้

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่จะทำการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. จากการศึกษาคัมภีร์ในทางพระพุทธศาสนา ทำให้ผู้วิจัยพบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เอื้อในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหการศึกษา ที่พ่วงนำไปศึกษาวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ในการ ดำเนินชีวิตได้อย่างกว้างขวาง

2. ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นเพียงแต่การศึกษาเฉพาะบทบาทหน้าที่ของครูอาจารย์เฉพาะผู้ที่ นับถือพระพุทธศาสนาเท่านั้น จึงควรที่จะศึกษาครูอาจารย์ในศาสนาอื่น ๆ ด้วย

3. ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบจากการไม่นำหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาไปใช้แก้ ปัญหาการศึกษาและวิถีชีวิตของนักเรียน นิสิต นักศึกษาอย่างจริงจัง และกว้างขวางในเชิงปริมาณ ต่อไป

4. ควรมีการศึกษาและติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของครู อาจารย์และผู้เรียนที่ทันต่อเหตุการณ์ปัจจุบันอย่างสม่ำเสมอ

5. ควรมีการศึกษาหลักการพัฒนาครูอาจารย์ในทางพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ เช่น ปัจจัย ทางด้านสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา ความเจริญทางวัฒนธรรม วัตถุและเทคโนโลยี เป็นต้น